

علم و اراده الهی

محمدحسن قدردان قراملکی

www.ketab.ir

علم و اراده الهی

محمدحسن قدردان قراملکی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ چهارم: ۱۴۰۱

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

طراح جلد: سیدایمان محمدی رحیمی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: قدردان قراملکی، محمدحسن، ۱۳۴۴-.

عنوان و نام پدیدآور: علم و اراده الهی / محمدحسن قدردان قراملکی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۴۴۰ص.

شابک: ۰ - ۲۹۰ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: خدا— علم لایتناهی.

موضوع: خدا— اراده.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۸ع۴/ق۴ ۲۱۸ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۷۸۸۵۳

این کتاب یا کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۰۲۰۵۴۰۲۰۸۵ - ۰۳۳۴۱-۸۸۵

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درپ اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۰۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۲۳	پیشگفتار.....
۲۷	مقدمه.....
۲۷	۱. طرح مسئله و اهمیت آن.....
۲۸	۲. پیشینه تحقیق.....
۲۹	۳. سؤالات اصلی و فرعی.....
۲۹	۴. فرضیه تحقیق.....
۲۹	۵. روش تحقیق.....
۳۰	۶. نوآوری ها.....

۳۳	بخش اول: علم الهی.....
۳۵	فصل اول: ماهیت علم و اقسام آن.....
۳۵	مبحث اول: تعریف علم.....
۳۵	گفتار اول: بدیهی‌انگاری تعریف علم و ادله آن.....
۳۵	۱. علم انسان به علم به ذات و احوالات خویش.....
۳۶	۲. علم، آینه و کاشف حقایق.....
۳۷	گفتار دوم: اشاره‌ای به تعاریف علم.....
۳۸	یکم: رویکرد ماهوی.....
۳۸	۱-۱. اعتقاد به وجود شیء چنان که هست.....
۳۹	تحلیل و بررسی.....

- ۱-۲. معرفت معلوم آن گونه که هست..... ۳۹
- تحلیل و بررسی..... ۴۰
- ۱-۳. حصول صورت شیء نزد عاقل..... ۴۰
- تحلیل و بررسی..... ۴۰
- الف) اختصاص به علم حصولی..... ۴۰
- ب) عدم شمول بر معقولات ثانویه منطقی، ثانویه فلسفی..... ۴۱
- ج) عدم شمول بر ممتنعات..... ۴۳
- د) دخول غیر علم (وهم، شک، ظن و جهل مرکب)..... ۴۳
- ه) برگشت به وجود ذهنی..... ۴۳
- ۱-۴. مقوله کیف..... ۴۳
- ۱-۵. مقوله انفعال..... ۴۴
- ۱-۶. مقوله معلوم..... ۴۴
- دوم: علم مقوله اضافه (نسبت بین عالم و معلوم)..... ۴۴
- تقریر دیگر (علم صفت ذات اضافه و تعلق)..... ۴۵
- سوم: نظریه شبح..... ۴۶
- چهارم: عدمی انگاری علم..... ۴۷
- پنجم: علم از سنخ وجود مجرد..... ۴۸
- نتیجه گیری..... ۵۳
- مبحث دوم: اقسام علم..... ۵۴
- گفتار اول: علم حضوری و حصولی..... ۵۴
- مراتب علم حضوری..... ۵۵
- گفتار دوم: علم اجمالی و تفصیلی..... ۵۸
۱. تعلق علم واحد بسیط به معلومات متعدد به نحو کلی..... ۵۸
۲. علم علت هستی بخش به معلول یا معالیل خود..... ۶۰
- گفتار سوم: علم فعلی، انفعالی و ذاتی..... ۶۱
- تعریف دیگر علم فعلی..... ۶۳
- مبحث سوم: مفیض علم و چگونگی کسب آن..... ۶۴
- گفتار اول: مفیض و قاعل علم..... ۶۴

- ۶۴..... ۱. فعل مباشر خداوند.....
- ۶۴..... ۲. معلول فعالیت ذهن و عقل.....
- ۶۵..... ۳. معلول عقل فعال.....
- ۶۶..... گفتار دوم: چگونگی کسب صور علمیه توسط نفس.....
- ۶۷..... ۱. رشح و تراوش وجود تجردی از جوهر مجرد بر نفس.....
- ۶۷..... ۲. اشراق شعاعی از جوهر مجرد بر نفس و ارتقای نفس بدان.....
- ۶۸..... ۳. ارتقا و فنای نفس در جوهر مجرد.....
- ۷۰..... یادآوری.....
- ۷۱..... جمع‌بندی.....
- ۷۳..... فصل دوم: علم خدا به ذات خود (علم ذاتی).....**
- ۷۳..... مبحث اول: تبیین رابطه علم با ذات خدا.....
- ۷۳..... گفتار اول: نظریه معتزله.....
- ۷۳..... ۱. علم مقتضای ذات الهی و شعوم با آن.....
- ۷۴..... ۲. نظریه عینیت.....
- ۷۵..... ۳. نظریه احوال ابوهاشم (م ۳۲۱ق).....
- ۷۶..... نقد و نظر.....
- ۷۶..... الف) ابهام در اصل «احوال».....
- ۷۷..... ب) «حال» مفهوم انتزاعی.....
- ۷۷..... ج) ابهام در نسبت «احوال» به ذات الهی.....
- ۷۸..... د) خلو ذات از صفت علم.....
- ۷۸..... ۴. نظریه نیابت.....
- ۷۹..... نقد و نظر.....
- ۷۹..... الف) خلو ذات الهی از کمالات.....
- ۷۹..... ب) ابهام اصل نظریه.....
- ۷۹..... گفتار دوم: نظریه اشاعره (اختلاف و زیادت علم بر ذات).....
- ۸۱..... ۱. استحاله اتحاد علم و عالم.....
- ۸۲..... ۲. لوازم باطل دیدگاه اشاعره.....
- ۸۲..... گفتار سوم: نظریه فلاسفه و امامیه (عینیت).....

- گفتار چهارم: روایات ۸۴
- مبحث دوم: علم خدا به ذات خویش ۸۸
- گفتار اول: قائلان به علم خدا به ذات خویش و ادله آنان ۸۸
- ادله دیدگاه ۹۰
۱. وجود خدا وجود محض، مجرد و بسیط ۹۰
۲. امکان علم خدا به مجردات، مستلزم وجوب علم به ذات خویش ۹۱
۳. صفت حیات ۹۲
۴. علم صور علمیه و انسان به ذات خودشان ۹۳
۵. دیدگاه الهیات سلبی ۹۳
- چگونگی علم خدا به ذات غیرمتناهی خود؟ ۹۴
- گفتار دوم: منکران علم خدا به ذات خویش و ادله آنان ۹۴
۱. لزوم تغایر علم، معلوم و عالم ۹۵
- تحلیل و بررسی ۹۵
۲. ملازمه علم با تناهی و محدودیت معلوم ۹۶
- تحلیل و بررسی ۹۷
۳. تسلسل علم‌های خدا ۹۷
- تحلیل و بررسی ۹۸
۱. پاسخ نقضی ۹۸
۲. خلط بین تسلسل محال (تضاعدی) و ممکن (تنازلی) ۹۸
۳. برگشت علم به علم به ذات مجرد بسیط ۹۹
۴. پرهیز از تشبیه خدا به انسان ۱۰۰
- تحلیل و بررسی ۱۰۱
- گفتار سوم: لوازم و نتایج علم خدا به ذات خویش ۱۰۱
۱. علم ازلی و پیشین خدا به کائنات ۱۰۱
۲. توجیه متعلق برای علم پیشین خدا ۱۰۲
۳. استحاله تغییر و تکامل علم خدا (نفی بدا و تکامل علم الهی) ۱۰۲
۴. ازلی‌انگاری فیض و خلقت خدا ۱۰۳
۵. عدم تناهی علم خدا ۱۰۳

- ۶ تعلق علم الهی به اعدام و ممتنعات ۱۰۴
۷. علم به ذات و علم پیشین خدا موجب اختیار انسان ۱۰۴
- جمع‌بندی ۱۰۵
- فصل سوم: علم خدا به ممکنات ۱۰۹**
- مبحث اول: علم خدا به ممکنات پیش از خلقت ۱۰۹
- گفتار اول: دیدگاه و تقریرات موافقان علم پیشین خدا ۱۰۹
- طرح بحث ۱۰۹
- دیدگاه اول: علم خدا از طریق «مُثل»؛ (نظریه افلاطون) ۱۱۱
- دیدگاه دوم: علم خدا از طریق «صور مرتسمه» (نظریه مشائون) ۱۱۲
- ۲-۱. «صور مرتسمه» متعلق و ابزار علم پیشین ۱۱۵
- ۲-۲. جایگاه و حقیقت «صور مرتسمه» ۱۱۷
- ۲-۱-۱. علم ذات خدا ۱۱۷
- ۲-۲-۲. وجود معارف از خدا ۱۱۸
- ۲-۲-۳. موجود در و علی عقل و نفس ۱۱۸
- تحلیل و بررسی ۱۲۰
- الف) خلوه ذات خدا از علم تفصیلی ۱۲۰
- تأخر علم تفصیلی از مرتبه ذات ۱۲۱
- ب) اثبات علم حصولی برای خدا ۱۲۱
- ج) اثبات وجود ذهنی بدون عین و برگشت به نظریه افلاطون ۱۲۲
- د) لزوم تسلسل علم خدا ۱۲۲
- دیدگاه سوم: علم خدا از طریق حضور معلومات (نظریه اشراقیون - علم حضوری) ۱۲۳
- تحلیل و بررسی ۱۲۵
- الف) نفی علم تفصیلی پیشین الهی از مقام ذات خدا ۱۲۵
- ب) عدم حضور مادیات در صقع الوهی ۱۲۶
- دیدگاه چهارم: علم خدا از طریق ثابتات ازلیه و احوال (نظریه معتزله) ۱۲۷
- «ثابت» واسطه بین «وجود» و «عدم» ۱۲۷
- تحلیل و بررسی ۱۲۹
- الف) عدم واسطه بین «وجود» و «عدم» ۱۲۹

- ب) ابهام در نسبت «ثابتات» با ذات الهی..... ۱۳۰
- ج) خلو ذات خدا از علم تفصیلی..... ۱۳۰
- د) اثبات علم حصولی برای خدا..... ۱۳۰
- ه) اثبات وجود ذهنی بدون عین و برگشت به نظریه مُثُل یا صور مرتسمه ۱۳۰
- و) لزوم تسلسل علم خدا..... ۱۳۱
- دیدگاه پنجم: علم خدا از طریق اعیان ثابتة (عرفا)..... ۱۳۱
- تحلیل و بررسی..... ۱۳۳
- الف) فرض عدمی‌انگاری اعیان ثابتة..... ۱۳۴
- ۱- الف) عدم واسطه بین وجود و عدم..... ۱۳۴
- ۲- الف) برگشت به نظریه معتزله..... ۱۳۵
- ۳- الف) اقتضا و استعداد وجود و ظهور، فرع بر اصل وجود..... ۱۳۵
- ب) فرض وجودانگاری اعیان ثابتة..... ۱۳۵
- ۱- الف) عین ذات الهی..... ۱۳۶
- ۲- ب) وجود علمی‌تبعی و لازمه ذات الهی..... ۱۳۷
- تحلیل و بررسی..... ۱۳۷
- الف) برگشت به نظریه ثابتات و احوال معتزله..... ۱۳۷
- ب) خلو ذات خدا از علم تفصیلی..... ۱۳۸
- ج) اثبات علم حصولی برای خدا..... ۱۳۸
- د) لزوم تسلسل علم خدا..... ۱۳۹
- دیدگاه ششم: علم خدا از طریق علم به ذات (حکمت متعالیه)..... ۱۳۹
- ۱- ۶ دیدگاه بعضی فلاسفه غرب..... ۱۴۲
- ۲- ۶ شبهات بعضی معاصران..... ۱۴۳
- ۲- ۱- ۶ عدم تحقق موجودات به نحو امکانی و ماهوی در ذات الوهی..... ۱۴۳
- ۲- ۲- ۶ عدم توجیه علم پیشین به اعدام..... ۱۴۵
- ۳- ۲- ۶ عدم توجیه علم پیشین به ممتنعات..... ۱۴۵
- ۳- ۶ توجیه و دفاع از دیدگاه حکمت متعالیه..... ۱۴۶
- دیدگاه هفتم: علم حصولی پیشین خدا (محققان معاصر)..... ۱۴۹
۱. وجود حرکت در نفس مجرد و تکامل وجودی و سعه‌ای آن..... ۱۵۰

- ۱۵۱ ۲. برگشت حقیقت علم حصولی به حکایتگری
- ۱۵۲ ۳. عدم توقف علم حصولی به وجود محکی
- ۱۵۴ تحلیل و بررسی
- ۱۵۴ الف) استحاله جریان حرکت در مجرد
- ۱۵۶ ب) نزاع لفظی (تعبیر علم حصولی از علم حضوری)
- ۱۵۷ ج) چگونگی علم به مفاهیم عذمی
- ۱۵۸ دیدگاه هشتم: علم پیشین خدا بدون متعلق (مکتب تفکیک)
- ۱۵۹ ۱. شواهد عقلی
- ۱۵۹ ۱-۱. فراموشی بین دو علم
- ۱۶۰ تحلیل و بررسی
- ۱۶۱ ۱-۲. علم به معلومات و ممتنعات
- ۱۶۱ تحلیل و بررسی
- ۱۶۱ ۱-۳. علم شخص ماهر و عالم به جزئیات تخصص خود
- ۱۶۲ تحلیل و بررسی
- ۱۶۲ ۱-۴. علم به سبب علم به مسبب
- ۱۶۲ تحلیل و بررسی
- ۱۶۲ ۲. روایات
- ۱۶۳ تحلیل و بررسی
- ۱۶۴ گفتار دوم: ادله علم پیشین خدا
- ۱۶۴ ۱. ادله عقلی
- ۱۶۴ ۱-۱. خدا، علت هستی بخش کائنات
- ۱۶۴ ۱-۲. وجود نظم دلیل بر علم پیشین علت فاعلی
- ۱۶۵ تحلیل و بررسی
- ۱۶۵ ۲. ادله نقلی
- ۱۶۵ ۲-۱. قرآن
- ۱۶۸ ۲-۲. روایات
- ۱۷۰ گفتار سوم: مخالفان علم تفصیلی پیشین خدا و ادله آن
- ۱۷۲ ۱. استحاله تعلق علم به امر معدوم

- ۱۷۲.....تحلیل و بررسی.....
- الف) تعلق علم پیشین به «احوال» و «ثابتات» (معتزله)..... ۱۷۳
- ب) امکان علم به معدوم (اشاعره و امامیه)..... ۱۷۳
- ۱- ب) امکان تمیز و انفصال در معدومات..... ۱۷۳
- ۲- ب) تحقق علم به معدوم در فاعل عالم حکیم..... ۱۷۵
- ۳- ب) علم به آینده..... ۱۷۵
- ۴- ب) تعلق علم پیشین به وجودهای علمی (عرفا و فلاسفه)..... ۱۷۶
۲. علم پیشین ناسازگار با قدرت و ربوبیت الهی..... ۱۷۷
۳. علم پیشین ناسازگار با اصل اختیار..... ۱۷۸
- تحلیل و بررسی..... ۱۸۰
- الف) علم تابع معلوم..... ۱۸۰
- ۱- الف) اشکال میرداماد و صدرا..... ۱۸۱
- ۲- الف) دفاع از نظریه خواجه..... ۱۸۱
- ب) متعلق علم ازلی افعال اختیاری..... ۱۸۴
- ج) تعلق اراده الهی بر سلب علم پیشین از خود..... ۱۸۵
- تحلیل و بررسی..... ۱۸۵
۴. ملازمه با ترکیب ذات..... ۱۸۶
۵. گزاره‌های مشتمل بر اول شخص..... ۱۸۶
- تحلیل و بررسی..... ۱۸۷
۶. اصول ریاضی گئورگ کانتور..... ۱۸۹
- تحلیل و بررسی..... ۱۹۰
- الف) «مجموعه توانی» زیرمجموعه «مجموعه اصلی»..... ۱۹۰
- ب) خلط بی‌نهایت ریاضی با فلسفی..... ۱۹۱
- امکان علم انسان به «بی‌نهایت»..... ۱۹۲
۷. ابهام علم غیرزمانی به زمانی..... ۱۹۳
- تحلیل و بررسی..... ۱۹۵
- دو پاسخ اچ. آن..... ۱۹۷
- الف) عدم اعتبار سختیت بین علم و معلوم..... ۱۹۷

- ۱۹۷..... (ب) عدم انفعال عالم از معلوم
- ۱۹۸..... ۸. علم به جزئیات مستلزم تغییر در علم الهی
- ۱۹۸..... مبحث دوم: علم خدا به ممکنات پس از خلقت
- ۱۹۸..... گفتار اول: علم از طریق «مثل»؛ (نظریه افلاطون)
- ۱۹۹..... گفتار دوم: علم از طریق «صور مرتسمه» (نظریه مشائیون)
- ۲۰۰..... گفتار سوم: علم از طریق حضور معلومات (نظریه اشراقیون، علم حضوری)
- ۲۰۱..... گفتار چهارم: علم از طریق وجود ربطی (حکمت متعالیه)
- ۲۰۱..... یادآوری
- ۲۰۱..... جمع‌بندی
- ۲۰۵..... فصل چهارم: گستره علم خدا**
- ۲۰۵..... مبحث اول: علم خدا به ذات خویش
- ۲۰۵..... گفتار اول: حضور علم خدا به ذات خود
- ۲۰۶..... تحلیل و بررسی
- ۲۰۷..... گفتار دوم: علم خدا به علم خویش
- ۲۰۸..... ۱. برگشت صفت علم و دیگر صفات خدا به یک وجود صرف
- ۲۰۸..... ۲. عدم تصور علم خدا به علم به ذات خویش
- ۲۱۰..... ۳. روایات
- ۲۱۱..... مبحث دوم: علم پیشین خدا و گستره آن
- ۲۱۲..... مبحث سوم: علم فعلی خدا
- ۲۱۲..... گفتار اول: علم مطلق خدا به تمام کائنات
- ۲۱۲..... ادله دیدگاه
- ۲۱۲..... ۱. ادله عقلی
- ۲۱۲..... ۱-۱. وجود مطلق و غیرمتناهی خدا
- ۲۱۳..... ۱-۲. علم علت به معلول
- ۲۱۴..... ۱-۳. وجود ربطی و حرفی کائنات نسبت به خداوند
- ۲۱۵..... ۱-۴. استواء ذات الهی به تمام مخلوقات
- ۲۱۶..... ۲. ادله نقلی
- ۲۱۶..... ۲-۱. آیات

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به‌عنوان فکر و فرهنگ مترقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیوانی و ارزش‌های اسلامی از سوی مسلمانان بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشری و نظام‌های مبتنی بر آن‌ها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پژوری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث و واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به‌منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان یک نهاد علمی- فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام

والمسلمین علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

گروه کلام که از جمله گروه‌های پژوهشکده «حکمت و دین پژوهی» است به منظور تحقق هدف‌های زیر در سال ۱۳۷۵ شکل گرفت:

۱. بازپژوهی کلام اسلامی و بررسی تحلیلی آثار و آرای متکلمان برجسته شیعه؛

۲. تبیین و تنسیق عقاید اسلامی به زبان زمان؛

۳. اهتمام به تعمیق و توسعه دین‌پژوهی و کلام اسلامی سعی بر نظریه‌پردازی و نوآوری در حوزه فعالیت گروه با توجه به نظرها و نیازهای جدید؛

۴. پاسخ‌گویی به شبهات القایی در کشور عقاید و کلام اسلامی و نقد دیدگاه‌های معارض؛

۵. مطالعه تطبیقی در عقاید اسلامی و در نسبت دین با دانش‌های دیگر.

آنچه پیش‌روی شماست، نتیجه یکی از پژوهش‌های مشترک این گروه با «قطب فلسفه دین» است.

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، توانسته است با بهره‌مندی از توانمندی علمی اعضای هیئت علمی، محققان و همکاری دیگر نهادهای علمی، مباحث فلسفه دین را توسعه و تعمیق دهد. در همین راستا این نهاد موفق شد در سال ۱۳۹۱ مجوز رسمی قطب فلسفه دین را از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای توسعه، تعمیق، ساماندهی و مدیریت این حوزه اخذ کند.

قطب علمی مرکزی است که در آن دانشمندان و محققان برجسته یک رشته با همکاری و در قالب کارگروهی می‌کوشند تا با تولید دانش و نوآوری،

پاسخگویی نیازهای علمی، اجتماعی و فرهنگی این رشته بوده و در راستای کسب مرجعیت علمی گام بردارند. با توجه به بیانات مهم مقام معظم رهبری در خصوص تحقق مرجعیت علمی جمهوری اسلامی ایران در جهان در پنجاه سال آینده، قطب‌های علمی کشور کوشش مضاعفی برای دستیابی به جایگاه مرجعیت در کشور دارند.

هدف‌های عمده این قطب عبارتند از:

۱. نقد فلسفه دین غربی؛
 ۲. تأسیس و توسعه فلسفه دین اسلامی؛
 ۳. پاسخ به پرسش‌ها و شبهات در زمینه مسائل فلسفه دین در عرصه جهانی و داخلی؛
 ۴. تغذیه و جهت‌دهی فعالیت‌های علمی در حوزه فلسفه دین در حوزه و دانشگاه در دو ساحت آموزش و پژوهش برای احراز مرجعیت؛
 ۵. پشتیبانی نظری از مبانی عقلی و برهمنی نظام اسلامی و کاربردی کردن فلسفه دین اسلامی از این رهگذر؛
 ۶. کشف، تبیین و دفاع از مبانی علوم انسانی اسلامی و نقد مبانی رقیب؛
 ۷. ارتقای سطح کمی و کیفی آموزش فلسفه دین اسلامی در دانشکده‌های مربوطه در سراسر کشور؛
 ۸. سوق‌دادن محققان برجسته فلسفه دین به سمت مسئله‌یابی در زمینه‌های مرتبط با حوزه فلسفه دین و تبیین تاثیر آن بر زندگی فردی و جمعی و ارائه راه حل برای آن؛
 ۹. بسترسازی مناسب برای تربیت اندیشمندان متمحض و تراز اول در حوزه مسائل فلسفه دین اسلامی.
- پژوهش حاضر، نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسن قدردان قراملکی است.
- کتاب پیش رو از دو بخش با عنوان علم و اراده ترکیب یافته است. در بخش نخست، ماهیت علم و اقسام آن، علم ذاتی خدا و نسبت آن با ذات، ادله

موافقان و منکران علم ذاتی و علم پیشین و فعلی، گستره علم خدا از حیث شمول به اعدام و ممتنعات و غیر متناهیات مورد تحلیل و تقریر قرار می‌گیرد. مؤلف در بخش دوم اراده خدا را از سه منظر: معناشناختی، وجودشناختی و گستره و نسبت آن با اصل علیت، شرور و گناهان و اراده انسان مورد بحث قرار داده است.

از ویژگی‌های کتاب می‌توان به جامعیت مباحث، توجه به دیدگاه‌های معاصر اعم از اسلامی و غربی، نقدهای اختصاصی نویسنده بر دیدگاه‌های رقیب و نیز تعریف جدید از اراده خدا اشاره کرد.^۱

نویسنده کتاب از دو دهه پیش در حوزه کلام و فلسفه دین به تحقیق و تألیف بیست کتاب و هشتاد مقاله در نشریات علمی پرداخته است که می‌توان از کتاب‌های: «خدا و مسئله شر» (کتاب سال حوزه)، «قرآن و پلورالیسم» (کتاب سال حوزه)، «اصل علیت در فلسفه و کلام»، «معجزه در قلمرو عقل و دین»، «کلام فلسفی» و «مجموعه شش جلدی پاسخ به شبهات کلامی» نام برد. در اینجا بر خود لازم می‌دانیم از تلاش‌های علمی و ارزشمند ایشان تشکر و قدردانی کنیم.

در پایان از همه اعضای شورای علمی گروه کلام، قطب علمی فلسفه دین و ارزیابان محترم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی سهرابی‌فر و آقای دکتر علی اله بداشتی و به‌ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی کرده و از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود تا با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ما را یاری کنند.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی

قطب علمی فلسفه دین

۱. برای توضیح بیشتر از ویژگی‌ها و نوآوری‌های کتاب به مقدمه نویسنده رجوع شود.